

АНАЛІТИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ

БАГАТОВЕКТОРНІСТЬ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ БІЛОРУСІ

ЦІЛІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

ПАВЛО РАДЬ

МІЖНАРОДНИЙ
ФОНД
ВІДРОДЖЕННЯ

БАГАТОВЕКТОРНІСТЬ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ БІЛОРУСІ: ЦІЛІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Аналітичне дослідження програми Російських та білоруських студій
Ради зовнішньої політики «Українська призма» за підтримки
Міжнародного фонду «Відродження».

Автор:

Павло Радь,
молодший дослідник програми Російських і білоруських студій,
Рада зовнішньої політики «Українська призма»

Рецензент:

Євген Красулін, к.і.н.,
незалежний дослідник

Редактор:

Ярослав Черногор, к.і.н.,
Директор програми Російських і білоруських студій,
Рада зовнішньої політики «Українська призма»

ЗМІСТ

Вступ	4
Розділ 1. Загальний огляд багатовекторності зовнішньої політики Білорусі після 24 лютого 2022 року	5
Розділ 2. Азія як пріоритет у контексті зовнішньополітичного розвороту	7
Розділ 3. Розрив між інтересами та можливостями Мінська в Латинській Америці.....	12
Розділ 4. Діяльність в Африці: участь у нелегальних схемах та відсутність перспектив.....	15
Висновок	20

Вступ

Офіційний Мінськ протягом довгого часу сповідує концепцію багатовекторності зовнішньої політики. Проте після 24 лютого 2022 року вона зазнала змін, адже країна опинилася у глухому куті. Залежність Олександра Лукашенка від Москви, жорсткі репресії всередині країни та співучасть його режиму в російському вторгненні в Україну призвели до заморожування відносин із Заходом й Україною. У таких умовах Мінськ робить спроби нарощування обсягів співпраці з країнами «далекої дуги», про що свідчить насамперед активізація дипломатичних контактів.

Даний аналітичний документ має три мети. Перша – провести загальний аналіз багатовекторності зовнішньої політики Білорусі після початку повномасштабного вторгнення і визначити контури цієї концепції у розумінні білоруської номенклатури. Друга – проаналізувати цілі та можливості Білорусі у контексті зовнішньополітичного розвороту, який націлений на країни Глобального Півдня, що відчують ресентимент до Заходу, а відповідно – більш тепло ставляться до режиму Лукашенка. Третя – з'ясувати реальні перспективи реалізації даної стратегії в умовах значних політичних потрясінь.

У першому розділі було визначено контури багатовекторності зовнішньої політики Білорусі в сьогоденних умовах та її основні риси, проведено загальний аналіз відносин Білорусі з країнами Заходу й Україною, а також сформовано градацію зовнішньополітичних пріоритетів офіційного Мінська.

У трьох наступних розділах був проведений детальний аналіз роботи Республіки Білорусь в Азії, Латинській Америці та Африці шляхом визначення цілей у кожному з регіонів та перешкод у контексті їхньої реалізації. Водночас спектр інтересів режиму Лукашенка доволі широкий і включає в себе як посилення власного іміджу, так і незаконну торгівлю зброєю і видобуток корисних копалин. Хоча економічні цілі співпраці, звісно ж, займають чільне місце, що неодноразово підкреслював білоруський диктатор.

При тому, фокус був спеціально зроблений на співпрацю Білорусі з країнами «далекої дуги», адже дана тематика отримує не так багато уваги з боку експертного середовища у порівнянні з відносинами Мінська зі своїми географічними сусідами.

Розділ 1. Загальний огляд багатовекторності зовнішньої політики Білорусі після 24 лютого 2022 року

Особливістю зовнішньополітичного курсу Білорусі є його хаотичність, спричинена існуванням теперішньої політичної системи. Будь-які кроки на міжнародній арені формуються виключно на основі інтересів і можливостей правлячої еліти, а не держави. Разом з тим, у Білорусі немає розроблених концепцій зовнішньої політики. Хоча у 2021 році вже покійний очільник МЗС Володимир Макей [анонсував](#) створення такого документу, задум до сих пір не був реалізований.

На даний час основоположними документами у сфері зовнішньої політики є [Закон про основні напрямки внутрішньої та зовнішньої політики](#) та [Конституція у новій редакції](#). Проте їхні положення не відповідають реальному зовнішньополітичному курсу Білорусі, а також містять загальні формулювання, які підійдуть більшості держав світу.

Жоден із цих нормативно-правових актів не містить чіткого визначення терміну «багатовекторність зовнішньої політики», принципів її реалізації, виокремлення пріоритетних напрямків співпраці тощо.

Контури розуміння цієї концепції після російського повномасштабного вторгнення в Україну задають виключно заяви політиків, економічна та дипломатична активність. У парадигмі міністра закордонних справ Сергія Алейніка багатовекторність націлена передусім на збільшення обсягів експортних потоків та прокладення шляхів до політичної співпраці з країнами «далекої дуги». За час роботи на пості міністра Алейнік здійснив робочі візити в [Кенію](#), [Екваторіальну Гвінею](#), [Пакистан](#), [Нікарагуа](#), провів [численні зустрічі](#) з очільниками або заступниками зовнішньополітичних відомств ряду держав Азії, Африки та Латинської Америки на саміті Руху неприєднання.

Необхідність переорієнтації експортних потоків в умовах безпрецедентних санкцій з боку ЄС та України змушує білоруське МЗС стукати у всі можливі двері. Ключову роль у цьому процесі відіграє Росія, транзитом через територію якої режим Лукашенка торгує з третіми країнами. Проте роль Москви виходить далеко за рамки надання транзитних спроможностей:

1. **Росія як основний ринок.** З 2022 статистика зовнішньої торгівлі є в закритому доступі, проте деякі дані потрапляють у відкритий простір через офіційних осіб. За словами російського посла в Білорусі Бориса Гризлова, експорт РБ в Росію зріс [більш ніж на 40%](#) за 2022 рік. Таким чином товарооборот між Білоруссю та Росією зріс до рекордних [50 млрд. доларів США](#). Більше того, показники продовжують зростати у 2023 році, тож за умови збереження сьогоднішніх тенденцій частка Росії у зовнішній торгівлі Білорусі може збільшитися [аж до 70%](#).
2. **Росія як головний кредитор.** У 2021 борги Білорусі перед РФ зросли до [8,5 млрд. доларів США](#), а співпраця з такими міжнародними фінансовими інституціями як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк чи Європейський банк реконструкції та розвитку [майже повністю припинена](#).
3. **Росія як монопольний постачальник енергоресурсів.** Нафта і газ складають 95% із загального імпорту паливно-енергетичних ресурсів Білорусі. При тому, всю нафту і природний газ Білорусь [отримує з Росії](#).
4. **Росія як запорука існування режиму Лукашенка.** Москва є не просто джерелом грошей, але й, що особливо важливо для білоруського диктатора, джерелом влади. Саме завдяки підтримці Кремля Лукашенку вдалося зберегти за собою президентське крісло під час протестів у 2020 році.

Тим часом співпраця Білорусі з іншими гравцями в регіоні навпаки переживає складні часи. Значне погіршення відносин Білорусі з країнами ЄС та Україною призвело до падіння обсягів торгівлі, а відповідно – втрати значної частки джерела надходжень. У 2021 році товарооборот Білорусь з країнами ЄС склав більше [16 млрд. доларів США](#), 9,5 млрд. з яких припали на експорт. Вже наступного року товарооборот склав приблизно 10,5 млрд. доларів США, проте з негативним сальдо торговельного балансу для Білорусі: експорт склав всього лиш [3,36 млрд. доларів США](#).

У торгівлі з Україною помітна схожа динаміка. У 2021 році товарооборот з нашою державою коливався на позначці у [8,5 млрд. доларів США](#), з яких майже 5,5 млрд. доларів припали на експорт. Таким чином у відсотковому відношенні [13,6 %](#) білоруського експорту припадали на Україну. Вже наступного року імпорт з Білорусі становив [1,4 млрд. доларів США](#), найбільша частка якого припала на січень-лютий 2022 року – [540,8 та 451,5 млн. доларів США](#) відповідно.

Падіння обсягів торгівлі із західними країнами, судячи з усього, продовжується і в 2023 році, про що свідчать заяви білоруських посадовців. За словами посла Білорусі в РФ Дмитра Крутого, частка недружніх країн в торговому обороті РБ, яка раніше сягала 40%, зараз [складає всього лиш 5%](#). Варто зауважити, що [Україна не входить до списку недружніх для Білорусі держав](#). У так званий чорний список потрапили всі країни-члени ЄС, Австралія, Канада, Ліхтенштейн, Нова Зеландія, Албанія, Ісландія, Північна Македонія, Велика Британія, США, Чорногорія та Швейцарія.

Такий стан справ у відносинах із західними державами та Україною, очевидно, створює лакуни, які доводиться заповнювати. Виходячи з цього, можна виділити наступні риси багатовекторності зовнішньої політики Білорусі після 2022 року:

- Диспропорційність у відносинах з Росією та іншими країнами регіону, яка дозволяє Москві отримувати додаткові важелі впливу у контексті [поглинання сусідки](#);
- Вихід на перший план «розвороту на Азію» та [завищені очікування](#) від співпраці з Китаєм;
- Суттєва активізація пошуку нових ринків та можливостей для співпраці у віддалених регіонах, зокрема в Латинській Америці та Африці;
- Деградація торгово-економічних та політичних відносин з країнами Заходу та Україною.

Відштовхуючись від розуміння того факту, що вектор зовнішньої політики Білорусі формується на основі інтересів та можливостей режиму, градація пріоритетів Мінська виглядатиме наступним чином:

1. Росія;
2. Країни Азії (передусім Китай);
3. Країни Латинської Америки (передусім Бразилія);
4. «Недружні» держави й Україна;
5. Країни Африки.

Якщо про динаміку відносин Білорусі з Росією та країнами Заходу сказано досить багато, взаємодія з країнами «далекої дуги» часто випадає з поля зору. Тож наступні розділи будуть присвячені аналізу інтересів та можливостей офіційного Мінська в Азії, Латинській Америці та Африці, які насправді не є монолітними та можуть значно відрізнитися.

Розділ 2. Азія як пріоритет у контексті зовнішньополітичного розвороту

Налагодження офіційних відносин Мінська і країн Азії почалося ще на зорі білоруської незалежності на основі тих зв'язків, які існували з часів СРСР. Окрім співпраці з колишніми республіками Радянського Союзу, Мінськ робив спроби розвитку відносин з КНР, Індією та Японією. Найбільш вдалою виявилась співпраця з Пекіном, адже вже в кінці 1990-х Китай став [найбільшим зовнішньоторговельним партнером](#) Білорусі в регіоні, обігнавши країни Центральної Азії. З того часу роль Піднебесної не зменшилась, і КНР залишається форпостом інтересів Білорусі в регіоні.

2.1. Чим Азія цікава Білорусі

У сьогоденних політичних умовах офіційний Мінськ має політичні, торгово-економічні та логістичні інтереси в Азії.

Політичні інтереси

Одними з ключових інтересів режиму є політичні. Лукашенко використовує співпрацю з країнами Азії для того, аби забезпечувати свою міжнародну легітимність в умовах, коли Захід займає протилежну позицію. Усі країни регіону, за винятком Австралії і Нової Зеландії, принаймні формально визнають легітимність білоруського диктатора. Тож візити Лукашенка до [Ірану](#) та [Китаю](#), а також минулорічне підвищення дипломатичних відносин з Пекіном до рівня [всестороннього стратегічного партнерства](#) дають йому змогу укріплювати свій імідж у регіоні.

Проте орієнтація на Азію важлива не лише в контексті формування ілюзії легітимності режиму, адже на фоні геополітичних змін і зміщення центру світового тяжіння на Схід Лукашенко прагне знайти свою нішу в новому світовому порядку, який на думку білоруського диктатора, буде китайським. Зокрема, для цього Мінськ так прагне вступити в ШОС, де Лукашенко зможе почуватися рівним серед сильних світу цього.

Мотиви іншого штибу полягають у тому, що Лукашенко, потрапивши у критичну залежність від Кремля після протестів 2020 року, має намір дещо збалансувати вплив Росії. Зазвичай це вдавалося робити завдяки відносинам із Заходом й Україною, проте після початку жорстких репресій всередині країни, а згодом і російського вторгнення в Україну з території Білорусі у 2022 році такої можливості більше немає. Тож Мінськ пішов чи не єдиним альтернативним шляхом.

Торгово-економічні інтереси

Азія є перспективним ринком, який швидко розвивається. Тож потенційно білоруські товари і послуги можуть цікавими ряду країн регіону. Білорусь також відчуває потребу в доступі до технологій та обладнання, адже доступ до західної продукції обмежений. Китай вже відіграє [роль основного постачальника](#), і Мінськ прагнучим зберегти доступ до технологій з Піднебесної, а, можливо, навіть розширити можливості завдяки співпраці з іншими країнами регіону.

Дипломатичні проблеми

Хоча більшість країн Азії не ставлять під сумнів легітимність Олександра Лукашенка, часткове міжнародне визнання не означає створення сприятливих умов для розвитку торгівлі чи двосторонніх відносин. Чудовою ілюстрацією цього є відносини Білорусі з Японією та Південною Кореєю, які хоч і формально визнають офіційний Мінськ, проте не роблять кроків для виведення взаємодії за рамки формальності.

Попри те, що у 2020 році посол Японії в РБ [вручив вірчі грамоти](#) білоруському диктатору, а президент Південної Кореї [прийняв вірчі грамоти](#) від білоруського посла, [Токіо](#), як і [Сеул](#), ввели санкції проти режиму Лукашенка. Такий розвиток подій, очевидно, не на користь офіційному Мінську, який би прагнув налагодити більш тісну співпрацю з Японією, яка є [третьою найбільшою економікою](#) у світі і може запропонувати технології у галузі машинобудування, робототехніки, медицини тощо. Реалізувати потенціал відносин не вдалося, і напевно чи вдасться, поки Олександр Лукашенко буде залишатися при владі.

Більш перспективно виглядає можливість співпраці з Південною Кореєю, враховуючи той факт, що сторони [реалізували декілька проектів](#) у сфері ІТ, науки і технологій. Білорусь надалі [зацікавлена в поглибленні кооперації із Сеулом](#) у сферах автомобілебудування, виготовлення побутової техніки, автомобільних шин, медичного обладнання, сільськогосподарської техніки тощо. Попри те, що деякий потенціал досі зберігається, введення санкцій проти Білорусі та її технологічне відставання роблять країну менш привабливою для співпраці.

Розвиток відносин з Австралією та Новою Зеландією на даний момент неможливий через [санкційні обмеження](#), введені [двома країнами](#), а також [невизнання режиму Лукашенка](#). Про відлигу у відносинах з Мінськом можна буде говорити лише після зміни влади в країні.

Варто також згадати і про той факт, що в таких державах як Малайзія, Таїланд, Сінгапур відсутні дипломатичні представництва Білорусі, що не сприяє інтенсифікації і поглибленню відносин з цими потенційно цікавими для Білорусі країнами.

Логістичні, економічні та технологічні обмеження

Більш серйозною перешкодою на шляху до освоєння азійських ринків є цілий комплекс обмежень у сферах логістики, економіки та технологій. Білорусь, втративши для себе західний й український ринки, все більше компенсує втрати завдяки експорту в Росію. На російському ринку є попит на білоруську продукцію, а економічна співпраця з Москвою є простішою в логістичному плані. У 2022 році показники експорту в Російську Федерацію склали [23 млрд. доларів США](#), коли ідентичні показники за 2021 рік коливалися на рівні [16 млрд. доларів США](#). Для порівняння, експорт в Китай, який тепер став другим найбільшим торговим партнером, склав трохи менше [2 млрд. доларів США](#).

Що не менш важливо, в умовах погіршення відносин із Заходом та накладення санкцій Мінськ позбавлений доступу до західних технологій, що має декілька негативних наслідків.

Передусім даний фактор призводить до зменшення конкурентоспроможності білоруської продукції. Модернізація підприємств завдяки західному обладнанню або, до прикладу, поповнення модельного ряду вантажівок, для виробництва яких використовували агрегати [німецького виробництва](#), тепер значно ускладнені. Як наслідок, якість виробленої продукції [набагато нижча](#), що ставить під питання отримання додаткових замовлень навіть від російської сторони. Враховуючи той факт, що більшість ніш на азійських ринках є зайнятими, а в регіоні функціонують найбільш сучасні підприємства, експорт Білорусі

зв'язаний передусім на постачанні [продуктів харчування, добрива і деревини](#), а конкурентоспроможність більш технологічно складної продукції є сумнівною.

Крім того, не зафіксовано стрімкого росту інвестицій з країн Азії в Білорусь. За перший квартал найбільша частка прямих іноземних інвестицій в білоруську економіку припала на [Кіпр \(33%\), Російську Федерацію \(15,9%\) і Нідерланди \(4,85\)](#). Хоча обсяг китайських інвестицій у 2022 році дещо зріс і склав [200 млн. доларів США](#), ці показники є нижчими за піковий [період 2014-2018 рр.](#) Збільшення зацікавленості Пекіну в білоруській економіці під питанням через падіння привабливості Білорусі у ролі воріт в Європу, що спричинено замороження відносин із Західними країнами.

Виклики для транзитних спроможностей

Непроста ситуація складається і в контексті використання транзитних спроможностей. З початком повномасштабного вторгнення в Україну під загрозу потрапив основний залізничний маршрут доставки вантажів з КНР в Європу, який пролягає через територію Білорусі. Проте це не єдиний виклик, з яким довелося стикнутися. У 2022 році на 35% знизився вантажопотік транзитних перевезень Китай-Європа-Китай, які проходять через Білорусь. До того ж, після значного стрибка вартості морських перевезень у 2020 році, відбулося суттєве падіння цін, що створює умови для [завершення періоду цінової переваги залізничного транспорту над морським](#). Варто зазначити, що в основному Китай доставляє свої товари в ЄС морськими шляхами, а на частку сухопутних перевезень припадає лише 6% товарообороту. Так, у 2022 році транзитом через Білорусь було перевезено товарів на суму [29,6 млрд. доларів США](#), що склало 3,2% від загального річного обороту між Китаєм та європейськими країнами. Тож повернення до використання морських перевезень на фоні їхньої вищої цінової привабливості є одним з основних ризиків для транзитного потенціалу Білорусі. Паралельно з цим відбувається розвиток нових торговельних маршрутів, як-от [Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту](#), який пролягає в обхід Росії і Білорусі, що також становить загрозу для цілей режиму Лукашенка.

Рис. 2. Карта Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту. Джерело: [MiddleCorridor](#)

Незважаючи на важливість Азії для Білорусі в сьогоднішніх умовах, Мінськ стикається з рядом проблем, пов'язаних з поглибленням взаємодії з країнами Сходу. Відсутність кордонів з азійськими державами, технологічне відставання, замороження відносин, логістичні виклики в сумі з тим фактом, що білоруський напрямок не є пріоритетним для країн Азії, робить перспективи Мінська доволі туманними.

Розділ 3. Розрив між інтересами та можливостями Мінська в Латинській Америці

Зовнішньополітичний підхід Білорусі до співпраці з країнами Латинської Америки має спільні риси з роботою в азійському регіоні. Мінськ почав розвивати відносини з країнами регіону у кінці 90-х, коли на фоні розбіжностей з Кремлем Білорусь почала просувати концепцію багатовекторності з надією на диверсифікацію відносин. Незважаючи на те, що режим Лукашенка з того часу постійно декларував важливість співпраці на латиноамериканському напрямку, роль даного регіону актуалізувалась після подій 2022 року.

3.1. Інтереси Мінська на латиноамериканському напрямку

Інтереси Мінська до країн Латинської Америки є менш комплексними у порівнянні з Азією, адже обмежуються політичними та економічними цілями.

Економічні інтереси

Втрата західних й українських ринків спричинила потребу пошуку нових ринків збуту, одним з яких може стати латиноамериканський. Якщо продукція, на якій спеціалізується Білорусь, зокрема сільськогосподарська техніка, не завжди є цікавою країнам Азії, ринок країн Латинської Америки відкриває більш широкі перспективи. Так, Білорусь [планує постачати](#) будівельну техніку власного виробництва для прокладання Нікарагуанського каналу, який мав би стати альтернативою Панамському.

Рис. 3. Карта Нікарагуанського каналу. Джерело: [npr](#)

Вигідним може бути й експорт калію. До прикладу, у 2021 році частка калійних добрив в експорті до регіону склала 96%. Як опорну точку в Латинській Америці Білорусь розглядає Бразилію, адже саме ця країна є найбільшим торговим партнером, експорт до якого у 2021 році склав [585 млн. доларів США](#).

Країни Латинської Америки можуть бути цікавими не лише як ринок збуту, але й як джерело природних ресурсів. Враховуючи той факт, що регіон багатий на поклади нафти та газу, Білорусь одного разу зробила спробу [замінити російську нафту венесуельською](#). Проте після смерті Уго Чавеса і приходу до Влади Ніколаса Мадуро відносини Мінська і Каракаса поступово деградували, і від них [не залишилося майже ні сліду](#). Окрім Венесуели, Білорусь [видобуває нафту в Еквадорі](#). Були також розмови про залучення білоруських спеціалістів до видобутку нафти в [Бразилії](#) та [Парагваї](#).

Політичні інтереси

Друга складова зацікавленості режиму Лукашенка у співпраці з латиноамериканськими державами полягає у досягненні певних політичних цілей. Так, Мінськ намагатиметься знайти своє місце у новому світовому порядку. За аналогією з інтересами в Азії, Латинська Америка цікава Мінську як один із центрів нового багатопольярного світового порядку. Нещодавно посол Білорусі в Бразилії Сергій Лукашевич передав бразильській стороні [ноту про намір Мінськ стати повноправним членом БРІКС](#), що можна розцінювати як спробу вклинення у новий світовий порядок, зокрема через поглиблення співпраці з найбільш важливим партнером у регіоні - Бразилією.

Водночас політична взаємодія виконує іншу важливу функцію - легітимацію режиму Лукашенка. Частина країн Латинської Америки, маючи у значній мірі антизахідні настрої, підтримують співпрацю з Мінськом. Так, Бразилія є найбільш активним лобістом пом'якшення санкцій проти режиму, а наведення мостів з країнами регіону дозволяє отримувати міжнародне визнання та підтримку при голосуванні [на міжнародних майданчиках](#). Проте варто розуміти, що політична ситуація в більшості країн Латинської Америки є динамічною, і прихід до влади більш прозахідних сил може поставити хрест на стараннях офіційного Мінська.

3.2. Перешкоди на шляху до інтенсифікації відносин

Попри зацікавленість Мінська у налагодженні більш тісних відносин з країнами Латинської Америки, існує ряд викликів, які значно зменшують шанси на успіх.

Географія і логістика

Географія є основною перешкодою, яка значно сковує режим у контексті реалізації задуму. Не маючи виходу до моря, Білорусі дуже непросто розвивати торгові відносини з країнами «далекої дуги». Через закриття литовських і українських портів, а також через високу вартість транспортування видобуток енергоресурсів за океаном є [дуже дорогавартісним процесом](#). Географічна віддаленість не робить Білорусь більш важливим партнером для країн регіону, а радше навпаки. Ефективно реалізовувати експансію на такі віддалені ринки можна лише за умови безперебійного доступу до морських торгових шляхів, достатнього рівня економічної потужності та конкурентоспроможності виробленої продукції. З цим, очевидно, виникають великі проблеми. В умовах санкцій Мінськ має обмежений доступ до західних технологій і сильно залежить від Москви не лише в економічному плані, але й в

логістичному, адже всі доступні торгові маршрути так чи інакше проходять через територію Росії.

Висока конкуренція та імпортозаміщення у Бразилії

Виникають труднощі і в поглибленні торгових відносин з Бразилією, яка є найбільшим партнером Білорусі в регіоні. Аграрний сектор у країні є доволі розвинутим, тому там присутні світові гіганти машинобудування. Без систематичної роботи білоруських підприємств, націлених на вихід на бразильський ринок, Мінську буде дуже складно здобути місце під сонцем. Паралельно з тим Бразилія [планує значно збільшити видобуток калійної солі](#) через зменшення обсягів імпорту, спричинених санкціями. Якщо ж такі кроки будуть успішними, Білорусь ризикує втратити свій останній серйозний важіль впливу в регіоні.

Нестабільність деяких країн регіону

Лукашенко схильний до співпраці зі схожими недемократичними режимами в різних точках планети, і Латинська Америка – не виняток. Нещодавно під час візиту Сергія Алейніка в Нікарагуа відбулося підписання [міжурядових угод](#) про скасування візового режиму між країнами, створення спільної комісії з торгово-економічної співпраці, а також була погоджена дорожня карта співпраці у сфері сільського господарства. Як результат, ОАО «МАЗ» та ОАО «АМКОДОР» отримали нові контракти на поставлення своєї техніки до Нікарагуа. Проте перспективи не настільки серйозні, як їх [зображують](#). Країна досі [не оговталась](#) після політичної кризи 2018 року, а економічна стагнація все ще продовжується. Тож значне збільшення обсягів експорту в Нікарагуа є малоімовірним. Економічна доцільність побудови згаданого раніше Нікарагуанського каналу викликає [величезні запитання](#). Також не зрозуміло, як друга [найбідніша країна у Західній півкулі Землі](#) має профінансувати будівництво такого масштабного інфраструктурного проекту. Мінськ вже має негативний досвід у реалізації такого роду авантюр, адже відносини Білорусі з Венесуелою наочно демонструють, що ставка на співпрацю з диктаторськими режимами може не зіграти, а багатомільйонні інвестиції не принесуть бажаного результату. Лише ідеологічної близькості не достатньо для побудови продуктивних і взаємовигідних відносин.

Традиційні проблеми дипломатичної присутності

Незважаючи на регулярність заяв з Мінська про важливість відносин з країнами «далекої дуги», Білорусь має посольства лише [в п'яти країнах](#): Аргентині, Кубі, Венесуелі, Колумбії та Бразилії. У посольстві Білорусі в Бразилії, працює лише три дипломати. Для порівняння, в Росії працює майже 50 білоруських дипломатів. Враховуючи той факт, що Сергій Лукашевич, посол у Бразилії, за сумісництвом виконує свої функції ще в Парагваї та Уругваї, дефіцит кадрів є доволі відчутним.

Розділ 4. Діяльність в Африці: участь у нелегальних схемах та відсутність перспектив

Третьою групою країн, з якими Білорусь поживляє відносин, є держави Африки. Білоруська африканська політика йде у фарватері російської, коли в центрі уваги опиняються найбільш нестабільні країни регіону, в яких панують авторитарні режими.

4.1. Африка у парадигмі інтересів режиму Лукашенка

Минулого року прем'єр-міністр Білорусі Роман Головченко заявив, що Білорусь зацікавлена у постачанні своєї продукції через ОАЕ у країни Близького сходу та Африки. І справді, протягом останніх декількох місяців Мінськ [значно активізував](#) дипломатичні контакти з африканськими країнами.

Зростання уваги до регіону помітне, а інтереси режиму Лукашенка, окрім офіційних заяв, мають ще й нелегальну складову.

Експорт власної продукції та продовольча безпека

Спочатку про офіційні інтереси. Передусім Мінську цікавий експорт власної продукції та забезпечення продовольчої безпеки на континенті. На відміну від Азії, де більш технологічно складна білоруська продукція, як-от у сфері машинобудування, не користується суттєвим попитом, країни Африки можуть бути непоганим ринком збуту. Так, після переговорів з президентом Зімбабве Олександр Лукашенко заявив, що протягом найближчих півтора року Білорусь поставить Зімбабве [сільськогосподарську техніку](#) на суму понад 66 млн. доларів США. А Кенія [збирається купити](#) білоруську сільськогосподарську техніку приблизно за 320 млн. доларів США.

Окрім того, що Африка є ринком збуту білоруської сільськогосподарської техніки, [кар'єрних самоскидів](#), [автобусів](#) і [вантажівок](#), Мінськ може бути донором продовольчої безпеки на континенті. Так, Білоруська калійна компанія планує розширити свою присутність на континенті, [побудувавши в Кенії окреме підприємство](#). А деяким країнам Африки, які взяли курс на модернізацію сільського господарства, [може бути корисний досвід Білорусі](#) у даній сфері.

Персональне збагачення

Проте вище назване - це офіційна риторика Мінська, яка є лише частково правдивою. Насправді інтереси режиму Лукашенка менш благородні, як може здатися на перший погляд. Білоруські підприємства підписують всі угоди не з профільними міністерствами африканських держав, а з [представниками компанії Олександра Зінгмана «Afrtrade DMCC»](#), яка за офіційною версією є дилером білоруської техніки в Африці. Фактично ж усі угоди проходять через компанію Зінгмана, і очевидно, значна частина грошей осідає в кишенях приватних осіб. Схема виглядає таким чином, що програму закупівлі фінансують пов'язані з Банком розвитку Білорусі установи, які надають африканській стороні [кредити з державного бюджету](#). Згодом за поставлену техніку уряди країн Африки розплачуються з

«Aftrade DMCC», а не з державними структурами. Інколи постачання обладнання відбувається за [завищеною ціною](#), як-от у випадку постачання пожежних машин у Зімбабве.

Природні ресурси

Тема природних ресурсів країн Африки логічно впливає з попереднього пункту. Завдяки схожим рисам режимів африканських диктаторів і Лукашенка Мінську вдалося налагодити співпрацю з декількома нестабільними країнами регіону, а провідну роль у даному контексті відіграють вже згадуваний Олександр Зінгман, а також Віктор Шейман, який є порученцем Лукашенка і фактично виступає куратором всіх справ на континенті, і його син Сергій.

До прикладу, компанія «Zim Goldfields», 70% акцій якої належать Зінгману і Шейману-молодшому, у 2018 році отримала кілька спеціальних грантів на розроблення родовищ золота в Зімбабве зі зниженою податковою ставкою. Безпосередньо [видобутком копалин займалася «Белгеопоиск»](#), яка на той час була пов'язана з Управлінням справами Білорусі, очільником якого був Віктор Шейман. При тому, за трактори і комбайни у випадку нестачі коштів Зімбабве могла [розплачуватися корисними копалинами](#). Дорогоцінне каміння і золото, видобуте компаніями, власником яких є Зінгман, в натуральному вигляді [вивозять його приватним літаком в ОАЕ](#), де потім їх конвертують у валюту.

Для діяльності режиму на африканському континенті була навіть створена ПОК «Гард Сервіс». Власником компанії, ймовірно, є [«Globalcast Management»](#), з якою асоціюють [Віктора Шеймана](#). При тому, «Гард Сервіс» використовували для [охорони вантажів](#), які доставляли в Білорусь з Африки.

Торгівля зброєю

Білорусь входить до числа найбільших експортерів зброї у світі, зайнявши у минулому році [20 сходинку](#). Як правило, у країни Африки Мінськ постачає [бронетехніку радянського зразка](#), проте це лише офіційна частина.

Окрім легального продажу зброї, режим Лукашенка бере участь у тінювих угодах. Так, Олександр Зінгман сприяв переговорам [між президентом Мозамбіку та представниками ізраїльської компанії IWI](#) стосовно закупівлі ізраїльського озброєння за корупційною схемою, а також був посередником між президентом Замбії та гендиректором «Рособоронекспорта» Олександром Міхеєвим. В ООН вважали, що Білорусь була одним з учасників схеми постачання воєнної техніки в Лівію в обхід міжнародного ембарго. Зокрема, [мова йшла про передачу гелікоптерів Ми-24 транзитом через ОАЕ](#). У 2018 році Мінськ продав ДР Конго тренувальні літаки Л-39, штурмовики Су-25 та винищувачі Су-27. Закупівля відбувалася [через ланцюжок, який був неофіційним](#), адже зазвичай даний процес відбувається через Генштаб збройних сил, а в даному випадку це здійснювала адміністрація президента.

У 2020 році після початку бойових дій в ефіопському регіоні Тиграй [два білоруських літаки Ил-76 сідали в аеропорту міста Бахр-Дар](#), недалеко від зони бойових дій. При тому, білоруські [літаки могли навмисне приховувати інформацію про своє переміщення](#). Ймовірно, таким чином відбувалося постачання озброєння у зону конфлікту.

На відміну від країн Азії, особливо Китаю, на які режим Лукашенка покладає значні надії як на донора технологій, так і балансира у відносинах з РФ, цілі співпраці з африканськими державами є протилежними. Даний регіон використовують для відмивання державних коштів, незаконної торгівлі корисними копалинами і зброєю. Товарооборот з країнами Африками за 2021 рік приблизно дорівнював обсягу експорту з Білорусі в ОАЕ за перше півріччя 2020 року - [майже 340 млн. доларів США](#). Для порівняння торговий оборот

Білорусі за 2022 рік склав [77 млрд. доларів США](#). Тож реальна економічна вигода від такої співпраці явно не відповідає тому розмаху, про який активно говорять білоруські посадовці.

ОАЕ не дарма фігурує у всіх схемах, адже країна стала перевалочною базою для торгівлі з країнами Африки. Тому зрозуміло, що напередодні цьогорічного візиту до Зімбабве Лукашенко відвідав ОАЕ не просто для того, аби [«домовитися про співпрацю на більш ніж десяти напрямках»](#).

4.2. Відсутність реальних перспектив на африканському напрямку

Навіть у випадку перегляду Мінськом своєї стратегії на континенті повноцінний вихід Білорусі на африканську арену з метою укріплення своєї ролі був би практично неможливим, на що є ряд причин.

Вплив Китаю, США, Росії, Франції, Британії та країн Перської затоки

Станом на сьогодні серед головних світових гравців розгорнулася серйозна боротьба за багатий на ресурси континент. У цій гонці [головну роль, звісно, відіграють КНР, РФ і США](#). Що важливо, основні гравці почали робити кроки, націлені на здобуття впливу в Африці, [ще задовго](#) до сьогоднішніх політичних реалій. Через [ресурсні обмеження](#) білоруського уряду та бізнесу співпраця з країнами континенту завжди була не надто інтенсивною. Товарооборот з африканськими країнами ніколи не перевищував 1 млрд. доларів, хоча після 2010 року [відбулося певне зростання](#). Окрім тих позицій, які входили в офіційну статистику, Мінськ активно торгував зброєю як легально, так і нелегально. [Судан, Руанда, Лівія, Кот-д'Івуар](#) – це далеко не повний список країн, в які потрапляло білоруське озброєння. Проте за більше ніж 30 років Мінськ не сформував свою інфраструктуру впливу на континенті: ні політичну, ні економічну, ні військову. Тож у теперішніх умовах режим Лукашенка може лише точково реалізовувати свої інтереси без претензій на статус впливового гравця.

Білорусь в Африці діє під ковпаком Росії

Присутність Білорусі в Африці у великій мірі залежить від Росії. Ще в 2017 році Білорусь розглядала можливість поглиблення відносин з африканськими країнами завдяки [взаємодії з посольствами африканських держав у Росії](#) через дуже обмежену власну дипломатичну присутність. В одному зі своїх інтерв'ю посол Білорусі в Китаї в 2016-2020 рр. зізнався, що в Африці у Білорусі [вибір між Китаєм і Росією](#). І справді, вибір партнерів у Мінська не такий вже й великий.

До прикладу, Зінгман, ймовірно, налагоджує торгівлю зброєю ще й в інтересах Росії, про що опосередковано свідчить [посередництво під час переговорів між президентом Замбії та гендиректором «Рособоронекспорта» Олександром Міхеєвим](#). Тож коли Москві не вигідно укладати будь-які угоди самостійно, у Кремлі можуть звертатися [по допомогу Мінська](#). Досі повністю не зрозумілою залишається роль бійців «ПВК Вагнер» у [підготовці працівників «Гард Сервіс»](#), проте сам факт взаємодії свідчить про те, що відбувається співпраця між двома країнами. До того ж, кооперація не обмежується тіньовими схемами,

але й полягає в об'єднанні дипломатичних зусиль. Так, у 2022 році Москва [наполягала на тому, аби Білорусь очолила Кімберлійський процес](#), хоча ця спроба не увінчалася успіхом.

Логістичні виклики

Питання логістики логічно впливає з попереднього пункту. Режим Лукашенка [втратив в Україні канали постачання своєї продукції](#), зокрема кафію, до країн Африки. В умовах, коли більше не вдається використовувати порти України, найбільш оптимальним шляхом видається транспортний коридор «Північ-Південь». Проте у використанні цього коридору виникає [ряд перешкод на всіх трьох маршрутах](#) (Транскаспійському морському шляху, Східному маршруті і Західному маршруті), як-от необхідність прокладання 22 тунелів і побудови 15 мостів, інша ширина залізничного полотна в Ірані, відсутність спеціалізованого контейнерного флоту на Каспійському морі тощо.

Рис. 4. Карта транспортного коридору «Північ-Південь». Джерело: [The Astana Times](#)

Варто також і згадати про проблему Зангезурського коридору, доля якого вирішується у конфлікті між Азербайджаном і Вірменією. У випадку реалізації даний торговий маршрут стане [точкою перетину](#) транспортного коридору «Північ-Південь» та Транскаспійського міжнародного транспортного маршруту, а також відкриє для РФ альтернативний шлях на Кавказ і Туреччину, а при транзиті через Іран - [на Близький Схід та Африку](#). Мінськ з

дозволу Москви потенційно міг би бути бенефіціаром реалізації даного проекту, але його майбутнє під питанням через [опір з боку Єревану](#).

Проте, як і в торгівлі з іншими віддаленими регіонами, Білорусь критично залежить від Росії, транзитом через територію якої Мінськ має змогу постачати свою продукцію в Азію, Африку і Латинську Америку.

Рис. 5. Карта Зангезурського коридору. Джерело: [Security&Defence](#)

Проблеми дипломатичної присутності

Сьогодні Білорусь дипломатичні представництва [лише в 5 країнах континенту](#): Єгипті, ПАР, Нігерії, Кенії і Зімбабве. Проблема, існування якої [визнавали](#) ще декілька років тому, нікуди не зникла, і вона, очевидно, гальмує і продовжить гальмувати процес інтенсифікацій відносин Білорусі з іншими країнами континенту, а відповідно - і поглиблення співпраці з ними.

Висновок

Після повномасштабного вторгнення Росії в Україну і початку співучасті режиму Лукашенка в російській агресії зовнішня політика Білорусі значно деградувала. Сильне зростання залежності від Москви у сумі з деградацією відносин з країнами Заходу й Україною значно послабили позиції Мінська на зовнішньополітичній арені. Такий стан справ спричинив відрив зовнішньої політики Білорусі від географічних реалій, в яких все більше увагу приділяють співпраці з країнами віддалених регіонів.

Хоча офіційний Мінськ регулярно декларує важливість поглиблення відносин з країнами «далекої дуги», реальність доволі сильно відрізняється від заяв, адже більшість проєктів у сфері промисловості чи торгівлі ніколи не доходять до етапу реалізації, на що є як економічні, так і політичні причини. Не варто також переоцінювати важливість Мінська для країн віддалених регіонів, адже Білорусь не є стратегічним партнером для них.

Найбільше уваги, не враховуючи РФ, режим Лукашенка приділяє азійському напрямку, де Китай залишається форпостом інтересів Білорусі в регіоні. Водночас взаємодія з КНР - це максима, а зацікавленість інших гравців регіону масштабуються у бік зменшення. Хоча Пекін і має певні інтереси в Білорусі, передусім політичні, малоймовірно, що Китай піде на конфронтацію з Росією задля здобуття більшого впливу на РБ. Значне погіршення відносин із Заходом робить останню нецікавою для Пекіну у контексті реалізації економічних проєктів, зокрема в рамках ініціативи «Один пояс, один шлях».

Інтерес до Латинської Америки поступається інтересу до країн Азії. Водночас даний регіон є цікавим у ролі ринку для білоруської продукції. За аналогією із КНР в Азії, форпостом інтересів Білорусі в Латинській Америці є Бразилія. Проте рівень відносин з нею також варто розглядати як максимум, де взаємодія з іншими гравцями зменшується за своїми масштабами.

Сумарний обсяг торгівлі з країнами Африки поступається товарообороту з однією лише Бразилією. Проте, окрім цілком легальної діяльності, Мінськ бере участь у тінювих схемах, серед яких є як і торгівля зброєю, так і незаконний видобуток природних ресурсів. Хоча протягом останнього часу зацікавленість режиму Лукашенка до Африки зросла, даний напрямок досі залишається найменш розвинутим. Враховуючи той факт, що за Африку ведуть свою боротьбу найсильніші держави світу, Білорусь в умовах ресурсних обмежень може розраховувати лише на ті результати, які можна досягнути в рамках співпраці з Росією.

Незважаючи на всі старання очільника МЗС Білорусі Сергія Алєйніка, ефективність концепції багатовекторності зовнішньої політики Білорусі викликає сумніви. Схема, про яку незмінно твердять вже протягом довгого часу, може працювати лише в умовах розвитку усіх векторів, нехай і з різною динамікою. Щоб мати змогу повноцінно вийти на ринки країн Азії, Латинської Америки чи Африки, необхідний доступ до західних технологій для модернізації підприємств і продукції, вихід до українських і балтійських портів, хороші відносини з Росією для безперебійного постачання дешевих енергоресурсів, і найголовніше – вищий ступінь незалежності та зміцнення суверенітету для реалізації більш самостійної зовнішньої політики. Використання потенціалу транзитних можливостей, на що режим досі надіється, також потребує розмороження відносин з ЄС, що в сьогоднішніх умовах неможливо.

Зовнішньополітичний курс сьогоднішньої Білорусі нагадує політ на одному крилі, яким є Росія. Ресурсна й економічна залежність від сусідньої країни доповнюється ще й логістичною, адже Кремль фактично має в руках пульт керування білоруськими експортними потоками. На даний момент Росія, стикаючись з власними економічними викликами, дає зелене світло на використання своєї території Білоруссю для здійснення торгівлі, що зумовлено бажанням не брати на себе повне фінансування режиму Лукашенка. Але при посиленні економічних позицій Кремля спроби позбавити Мінськ можливостей використовувати торгові маршрути є цілком реальними.

info@prismua.org

http://prismua.org/en/

/PrismUA